

ATENEUL ROMÂN DIN BOTOȘANI

GH. MEDIAN

În toamna anului 1889, din inițiativa unui grup de intelectuali, lua ființă la Botoșani o filială a Ateneului Român, instituție creată în anul 1865 în București. Botoșanii erau al cincilea oraș din țară în care se înființa o filială a Ateneului, acest lucru datorându-se pe de o parte interesului tot mai mare pentru cultură al numeroșilor locuitori ai orașului, pe de alta existența unei numeroase intelectualități capabile să susțină activitatea unei asemenea instituții.

Inspirându-se din principiile Ateneului bucureștean, Ateneul din Botoșani a urmărit prin activitatea sa „...să contribuie la lărgirea orizontului de cultură în general și în același timp să realizeze o introducere sistematică în problemele specifice societății românești, în istoria și cultura românilor, în realitățile pământului românesc a orășenilor adulți — funcționari, meseriași, comercianți, liber profesioniști, militari — cu o pregătire școlară elementară adesea, dar cu o sinceră pornire către o cultură mai înaltă pe care învățămîntul de pînă atunci și condițiile materiale modeste nu le-o putea asigura¹.

Înființarea Ateneului botoșănean a fost precedată de ample dezbateri în lumea intelectuală a orașului, dezbateri care prin intermediul presei locale au fost aduse la cunoștința publicului larg. Astfel, „Curierul român“ sublinia încă din anul 1886 că înființarea unui Ateneu la Botoșani ar duce la stimularea vieții culturale a orașului care nu era pe măsura importanței acestuia, dat fiind faptul că la acea dată Botoșanii ocupa al patrulea loc între orașele țării în privința populației, după București, Iași și Galați. Argumentîndu-și punctul de vedere, ziarul arăta că cele cîteva școli primare de băieți și de fete, liceul, școala de arte și meserii, tînăra societate filarmonică și începutul de bibliotecă publică ce existau la Botoșani nu erau pe măsura unui oraș de importanța acestuia. Se simțea nevoia unor „...cluburi de lectură, ciuburi comerciale, societăți de arme și gimnastică, reuniuni științifice, întreprinderi teatrale de diletanți, cercuri literare... și nu în cele din urmă a unui Ateneu care să înscrie Botoșanii în larga mișcare ateneistă... cari timpu-

---

1. I. Zamfirescu, V. Cîndea, V. Moga, „Ateneul Român“, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1976, p. 9.

rile din urmă a luat un avînt fenomenul prin toate orașele cu pretenții de cultură ale țării².

Desigur, înființarea Ateneului punea cîteva probleme de actualitate și de perspectivă între care pe primul plan se situau găsirea unui număr de membri activi care să-i asigure o activitate permanentă, a unui sediu și a unei săli pentru desfășurarea activității, dar toate erau realizabile. În privința membrilor, același ziar făcînd o trecere în revistă a forțelor intelectuale ale orașului nota că Botoșanii aveau la acea dată „...vreo 30 de profesori și institutori și patîția avocați și magistrați între care mulți învățați cu titluri superioare de știință... vreo 10 medici și alți cîteva specialiști, toți oameni de-o distinsă valoare practică și rutinală, mai mulți bărbați din societate de-o incontestabilă cultură, un număr, în fine de militari instruiți și competenți — cari toți la un loc ar putea da Ateneului nostru un șir de conferențieri și-un contingent de-o lungă trîinicie, răzemat nu numai pe forța numerică, dar și p-acea morală și intelectuală”³. Cît privește sediul și sala pentru activități acestea se puteau găsi, de vreme ce în oraș existau cîteva clădiri de utilitate publică între care teatrul, Liceul Laurian sau Școala primară Marchian.

Prima acțiune concretă vizînd înființarea Ateneului Român din Botoșani a fost inițiată la 25 octombrie 1889, cînd în aula Liceului Laurian a avut loc o întrunire la care au participat un număr restrîns de intelectuali, din rîndul cărora s-a ales un comitet de inițiativă format din V. Vasiliu, S. Enacovici, Șt. Gane, Gr. Goilav, Gh. Demetriu, N. Giurgea, Al. Saint-Georges, Lazăr Teodor și N. Răutu. Cu același prilej a fost elaborat și un proiect de statut și a fost redactat textul unui apel care a fost trimis unui mare număr de persoane din oraș.

Scotînd în evidență largă mișcare ateneistă din întreaga țară și rolul pe care ateneele îl aveau în direcția „...vulgarizării oricăror chestiuni din domeniul literaturii, științei, artelor, al culturii în general și mai ales a culturii naționale”⁴, apelul făcea cunoscută inițiativa constituirii unui Ateneu și la Botoșani, cerînd tuturor colaborarea „...la înființarea unei opere atît de folositoare care nu va putea da rezultate însemnate decît numai atunci cînd va întruni în jurul său toate forțele intelectuale ale județului...”⁵. În încheiere, apelul făcea cunoscut că în seara zilei de 4 noiembrie în aula Liceului Laurian era convocată adunarea de constituire a Ateneului, exprimînd convingerea că prin înființarea acestuia „...orașul Botoșani care a produs pe un Eminescu și pe atîți alți oameni de valoare, va ajunge să se pună pe o treaptă de cultură egală cu aceea a orașelor mai de frunte din țară”⁶.

Conform celor stabilite, în seara zilei de 4 noiembrie în aula Liceului Laurian a avut loc întrunirea de constituire a Ateneului român din Botoșani, printre cei aproape 50 de membri fondatori ai acestuia numărîndu-se avocații St. Gane, Ed. Ulle, G. Chernbach, medicii C. Aronovici, S. Ena-

2. „Curierul Român”, Botoșani, an. I, nr. 4, 13 martie 1886.

3. Ibidem.

4. „Ateneul”, Botoșani, an. I, nr. 1, ianuarie 1901.

5. Ibidem.

6. Ibidem.

ovici, St. Possa, M. Ciomac, doctorul în litere și filosofie Gr. Goilav, ziaristul Scipione Bădescu, profesorii N. Răutu, G. C. Velea, Al. Rocneanu, institutorii C. Gallin și I. Condrea, doctorandul în științe naturale Grigore Antipa etc.⁷ Tot în cadrul întrunirii din 4 noiembrie s-au votat și statutele Ateneului⁸, nereușindu-se însă din cauza orei târzii la care s-au încheiat discuțiile să se aleagă și biroul. Această problemă a fost rezolvată într-o întrunire ulterioară, președinte fiind desemnat Constantin Esarcu președintele Ateneului român din București, iar vicepreședinti colonelul adjutant Romulus Magheru, comandantul regimentului de artilerie din Garnizoana Botoșani și avocatul Eduard Ulle⁹. Sediul Ateneului a fost fixat într-una din camerele de la etaj ale teatrului, iar ca loc de desfășurare a activității a fost obținută aula Liceului Laurian.

Având în vedere structura profesională a membrilor săi, conducerea Ateneului a întocmit un program de activitate în care pe primul plan erau puse conferințele. De-a lungul existenței sale, Ateneul a inițiat și manifestări de altă natură, între care mai multe serbări literar-muzicale, dar cea mai mare parte a activității a îmbrăcat forma conferințelor, desfășurate în cicluri în aproape fiecare an al activității sale de mai bine de trei decenii. Se impune însă a fi remarcat faptul că cea mai mare parte a acestora au fost susținute la un înalt nivel intelectual, că au abordat subiecte dintre cele mai interesante pentru acele timpuri din domeniile științei, literaturii, vieții sociale și totodată au atras la tribună conferențieri din toate mediile culte ale orașului. Nu este lipsit de importanță nici faptul că printre conferențieri s-au numărat și femei, ceea ce spune foarte mult despre gradul de emancipare al femeii botoșănene din urmă cu aproape un secol.

Un obiectiv care a stat de la început în centrul atenției conducerii Ateneului a fost crearea unui buget din care să fie finanțate cheltuielile legate de buna activitate a instituției. Acest lucru a devenit imperios necesar din momentul în care, urmărind să-și diversifice activitatea, Ateneul și-a propus închirierea unui local pentru întruniri și lectură și pentru constituirea unei biblioteci proprii¹⁰, cotizațiile membrilor fiind insuficiente pentru realizarea acestor obiective. În acest sens, s-a propus organizarea unor acțiuni culturale cu plată, între care festivaluri literar-muzicale, reprezentații literare și artistice, conferințe.

Prima acțiune destinată procurării fondurilor necesare înființării unei biblioteci proprii, a constituit-o serbarea literar-muzicală organizată în seara zilei de 28 martie 1892 în sala teatrului, la care și-a dat concursul marele istoric A. D. Xenopol¹¹. Desfășurată într-o sală arhiplină în care „...Toate lojile de sus și de jos, plătite cu același preț, cum stalurile, erau literalmente ocupate“, de tot ce societatea botoșăneană are mai distins, mai elegant și mai inteligent...¹², manifestarea s-a bucurat

7. „Curierul Român“, an. IV, nr. 39, 8 ianuarie 1889.

8. Idem, an IV, nr. 44, 30 noiembrie 1889.

9. Idem, an V, nr. 4, 13 februarie 1890.

10. Idem, an V, nr. 45, 11 decembrie 1890.

11. Idem, an VII, nr. 10, 3 aprilie 1892.

12. Ibidem.

de un deosebit succes. Programul a cuprins o parte muzicală susținută de muzica Regimentului 16 artilerie condusă de căpitanul Toma Ionescu, un recital de pian al profesorului Manu de la Externatul de fete și conferința istoricului A. D. Xenopol „Românii din Ardeal“, aprinsă pledoarie pentru susținerea luptei pentru emancipare națională a românilor aflați sub dominație străină¹³.

Mergînd pe linia diversificării activității, la începutul secolului al XX-lea, Ateneul hotărăște să-și creeze și o secție muzicală. Pornind de la faptul că între membrii săi se numărau mulți dintre componentii societății muzicale „Armonia“, societate care în acea perioadă se afla într-un vremelnice declin, conducerea Ateneului hotărăște în adunarea generală din 17 februarie 1901 crearea unei secțiuni muzicale, alegîndu-se totodată și un comitet de acțiune format din Gh. Pădure, I. Chcsim, Gh. Rîngli, și Al. Smelț. În aceeași adunare s-a adoptat și textul unui apel către toate persoanele care nu făceau parte din Ateneu de a-și da concursul la realizarea noii secțiuni și s-a votat suma de 100 lei pentru acoperirea micilor cheltuieli ce le va necesita aceasta, pentru construirea unui podium în sala Ateneului și pentru închirierea unui pian¹⁴.

Tot în cursul anului 1901, pe lângă înființarea secțiunii muzicale, Ateneul înregistrează un nou succes — editarea unei reviste proprii. Purtînd numele „Ateneul“, revista al cărei prim număr a apărut la 1 ianuarie 1901, a publicat în paginile sale cronici ale celor mai importante manifestări organizate de Ateneu, textele celor mai interesante conferințe ținute, precum și note referitoare la activitatea culturală din oraș. Apariția revistei demonstrează — după aprecierea conducerii Ateneului — „...că și-n orașele noastre de provincie lumea poate să se avînte și pe cîmpul ceva mai înalt al ocupațiilor intelectuale și că nu e vecinic condamnată a-și cheltui întreaga-i energie numai în încordată luptă pentru traiu, ori în plăcute și ademenitoare petreceri...“¹⁵. Apariția revistei servea totodată și scopului mai înalt al susținerii și răspunderii culturii naționale în această parte de nord a țării, considerîndu-se că „... dacă sînt orașe în țara românească cărora li se cere o muncă mai încordată pe toate cîmpurile de activitate și îndeosebi pe cel cultural... acele sînt orașele mărginașe, apropiate de graniță și Botoșanii e unul din acestea“¹⁶. Scoasă în excelente condiții grafice, scrisă cu pasiune și talent, revista a apărut pînă în anul 1902 în 10 numere după care, din cauza dificultăților financiare prin care trecea Ateneul și-a încetat apariția.

Încercînd să facă față greutăților financiare, în anul 1902 Ateneul organizează mai multe acțiuni vizînd strîngerea de fonduri, dintre care cea mai importantă a fost serbarea literar-artistică organizată în ziua de 7 aprilie, în sala teatrului, în cadrul căreia s-a produs orchestra condusă de I. Vlăduță cu un reușit program de muzică cultă și profesoară

13. Ibidem.

14. Ateneul, an. I, nr. 3, martie, 1901.

15. Ateneul, an. I, nr. 1, ianuarie 1901.

16. Ibidem.

Ortansa Buzoianu care a susținut conferința „Studiu comparativ asupra Munților Pădurea Neagră, Alpi și Carpați din punct de vedere pitoresc”¹⁷. Dar nici această manifestare nici altele nu au putut echilibra situația financiară a Ateneului. Consemnând cu regret o asemenea stare de lucruri profesorul Nicolae Răutu arăta că „...Din pricina multor greutăți cu care am avut de luptat, Ateneul a fost nevoit să-și restrângă activitatea mai mult în discuții intime între membri, în formarea unei biblioteci, în darea unui șir de reprezentatii literare și artistice și cu deosebire în ținerea a cite unui șir de conferințe publice, aproape în fiecare an de la înființarea sa. Ceea ce constituie însă cea mai mare mulțumire-nota el e faptul că acțiunile Ateneului s-au bucurat de încurajarea ce întotdeauna au avut-o din partea publicului botoșănean”¹⁸.

Ca o expresie a greutăților în care Ateneul se zbătea, în anul 1902 este nevoit să-și mute sediul din localul teatrului în Casele Voitinovici, într-un spațiu mult mai mic, unde va sta mai multă vreme. În ceea ce privește activitatea, aceasta se va reduce treptat, rezumându-se la seria de conferințe anuale, ce se vor desfășura cu intermitențe până în cel de al treilea deceniu al secolului când practic Ateneul își încetează activitatea. La aceasta a contribuit și înființarea Universității populare „Nicolae Iorga” în anul 1924, a cărei activitate se confunda cu cea a Ateneului.

Desfășurată timp de peste trei decenii, activitatea Ateneului român din Botoșani a avut un rol deosebit în crearea unui climat intelectual în Botoșani, în educația maselor și nu în ultimul rînd în creșterea prestigiului orașului în rîndul celorlalte centre urbane ale țării. El a constituit cel mai important focar de cultură al orașului o îndelungată perioadă, fiind promotorul celor mai importante acte culturale petrecute în Botoșani, și totodată o adevărată școală de educație a populației adulte a orașului.

Demn de notat este de asemenea faptul că în repetate rînduri activitatea secției din Botoșani a fost remarcată de conducerea centrală din București, iar unii dintre cei mai activi membri ai Ateneului botoșănean între care la loc de cinste se situează profesorul Nicolae Răutu au fost popularizați prin publicațiile centrale ale Ateneului. Român. Acestea sînt doar cîteva exemple care dovedesc prestigiul de care Ateneul Român din Botoșani s-a bucurat, prestigiul cucerit printr-o muncă plină de entuziasm pus în slujba unui ideal înalt: propășirea culturală a neamului românesc.

17. Ateneul, an. I, nr. 10, aprilie, 1902.

18. Ateneul, an. I, nr. 1, ianuarie 1901.

DIN BOTOȘANI
CONFERINȚE TINUTE ÎN CADRUL ATENEULUI ROMÂN

1. ADAMIU Natalia — „Din ale școlii“ 1904.
2. ALEXANDRESCU M. — „Trebuie industrie Țării Românești“ 1906.
3. BARBERIS I. — „Automobilism 1904.
— „Rolul agriculturii în economia noastră națională“ 1907.
— „Marea și mica proprietate“ 1908.
4. BĂZNOȘANU Popovici, A. — „Paraziții oamenilor și animalelor“ 1902.
— „Relațiunile noastre cu Italia“ 1906.
— „Cultura albinelor“ 1909.
— „Tuberculoza și cancerul“ 1924.
5. BĂICOIANU I. — „Lupta pentru drept“ 1896.
6. BOTEZ Corneliu — „Convențiunile de inimă“ 1898.
— „Evoluția ideii de drept în legislația germană“ 1909.
7. BOTEZ Calypso — „Teatrul lui Ibsen“ 1901.
8. BOUREANU G. — „Dragostea de neam“ 1908.
9. BUCȘINESCU I. — „Originea omenirii“ 1901.
10. BŪZOIANU Ortensia — „Studiu comparativ asupra Munților Pădurea Neagră, Alpi și Carpați din punct de vedere pitoresc“ 1902.
— „Cultura inimii și a caracterului“ 1896.
11. BUCOVINEANU I. — „Din viața școlară“ 1907.
12. CRIVEANU Ilie — „Băncile populare“ 1907.
13. CRUDU Tiberiu — „Luminile istorice din studiul căilor comerciale, care brăzdau odinioară pământul românesc“ 1924.
— „Imperialismul în trecutul nostru“ 1924.
14. DARIE I. P. — „Starea psihologică a melancolicilor“ 1894.
— „Moralul în presă“ 1896.
— „Două feluri de români“ 1901.
— „Vodă Cuza și legile sale“ 1904.
15. FICȘINESCU C. V. — „Emanciparea femeii“ 1898.
— „Educația caracterului“ 1901.
— „Educația caracterului“ 1902.
— „Educația caracterului“ 1906.
16. FILIPESCU G. — „Irigația județului Botoșani“ 1924.
17. GALIN C. — „Despre energie“ 1924.
18. GHIORCHIȚA V. — „Chestiunea națională în secolul nostru“ 1894.
— „Puterea și privilegiile Domnilor români în veacurile trecute“ 1892.
— „Omul față cu natura — Trailul primitiv al omenirii“ 1891.
— „Credința în viața viitoare și evoluțiunile ei“ 1890.

19. GANE Ștefan — „Criminalitate“ 1894.
— „Asociațiunile cooperatiste“ 1890.
20. GIURGEA N. — „Lămuriri asupra originii și cauzelor răului“ 1901.
21. GOILAV Gr. T. — „Alcoolism“ 1901.
— „Spicuri despre simbolismul sfintei cruci“ 1902.
— „Individualism și solidaritate“ 1906.
22. HALUNGA Oct. — „Știință și șarlatanism în știință“ 1923.
— „Din tainele stelelor“ 1924.
23. IACOBESCU Al. — „Rolul social al literaturii vesele“ 1904.
24. IORDĂCHESCU C. — „Cinematograful și educația“ 1912.
— „Alexandru Macedonschi“ 1923.
25. IONESCU N. — „Educațiunea“ 1923.
26. IRIMESCU P. — „Cum se cunosc străinii“ 1906.
— „Învățămintul nostru față de nevoile neamului“ 1907.
27. LAZĂR Teodor — „Clasele sociale“ 1891.
— „Tinerimea față cu societatea“ 1892.
— „Cauzele care împiedică la noi succesul economic“ 1890.
— „După imitațiune“ 1893.
— „Principiul național în dezvoltarea popoarelor“ 1896.
— „Trecutul, prezentul și viitorul economic al României“ 1898.
— „Relele de care suferim“ 1901.
— „Rolul industriei în economia noastră națională“ 1908.
— „La muncă“ 1906.
— „Cooperatismul“ 1907.
— „Scumpirea traiului“ 1911.
28. LAMBRU I. — „Cestiunea Orientului“ 1894.
29. LAZĂREANU Emma — „Femeile celebre“ 1902.
30. LUCA V. I. — „Biologia și logica faptelor omenești“ 1894.
— „Cultura“ 1923.
31. MAYER C. — „Originea familiei și starea ei de astăzi“ 1892.
32. MĂNĂȘTIREANU D. — „Utopiile socialismului“ 1896.
— „Psihologia dragostei“ 1898.
— „Dezastrele alcoolului“ 1901.
33. MIGHIU C. — „Mari mici și mici mari“ 1906.
34. MICLESCU I. C. — „Pompeii“ 1892.
35. MICLESCU Sc. D. — „Amintiri social-istorice privitoare la români de la 1877 pînă astăzi“ 1922.
36. MISIHĂNESCU I. — „Necesitatea armatei în statele civilizate“ 1902.
— „Ieri, azi, mâine“ 1923.

37. NAZARIE N. — „Om și animale“ 1906.
38. NĂDEJDE Gh. — „Necesitatea armatei în statele civilizate“ 1902.
39. NICOLEANU C. — „Părerile celor mulți“ 1904.
40. NICOLEANU P. — „Educația prin muzică“ 1923.
41. PAVELESCU V. — „Necesitatea religiunii“ 1908.
42. PANTAZI M. — „Socialism și bolșevism“ 1924.
43. POSSA Gh. — „Combaterea microbilor“ 1890.
„Popoarele sălbatice de astăzi“ 1891.
„Ereditate și educație“ 1892.
„Conducător și conduși“ 1924.
„Holera și mijloacele de-a ne păzi de ea“ 1893.
44. RĂUTU N. — „Influența franceză la români“ 1890.
„Satira populară română“ 1893.
„Satira literară română“ 1893.
„Curentul naționalist în literatura română 1894.
„Morală poeziei dramatice românești“ 1896.
„Curentul naționalist în literatura instruită a românilor“ 1901.
45. RĂUTU N. N. — „Scrieți băieț, numai scrieți“ (I. H. Rădulescu) 1906.
„Naționalism și internaționalism“ 1911.
„Studiile clasice și vremea noastră“ 1923.
„Moldovenii și românismul“ 1923.
„Clasicism“ 1923.
46. SAVIN N. — „Psihologia religioasă la români“ 1902.
„Demon și răzvrătire“ 1901.
„Migrațiunile în masă și migrațiunile individuale“ 1902.
47. SBĂRCEA C. — „Libera voință“ 1906.
48. SERGHIEVICI C. — „Spionajul ca armă de luptă în războaiele de azi“ 1924.
49. SEVERIN Emil — „Ce datorăm chimiei“ 1924.
50. SIMIONESCU I. — „Compromis în natură“ 1894.
51. SIMIONESCU (preot) — „Creștinism și patriotism“ 1911.
52. SPERANȚIA D. Th. — „Despre literatură populară“ 1907.
53. SIRETEANU V. — „Raporturi între drept și morală“ 1891.
54. SARDIN A. — „Individ și societate“ 1890.
„Credința în viața viitoare față cu știința modernă“ 1891.
„A fi și a avea“ 1898.
55. TUFESCU C. — „Radium și radioactivitate“ 1906.
„Petrolul nostru“ 1907.
„Din ale învățămîntului“ 1908.
„Populațiunea României“ 1911.
„Industrializarea aerului“ 1923.
„Evoluția concepției despre natură“ 1924.

56. TILENSCHI M. — „Electricitate“ 1894.
57. ULLE EDUARD — „Sugestiunea mintală“ 1890.
„Pedeapsa cu moartea“ 1891.
58. VASILESCU Iosif — „Despre alcoolism“ 1911.
59. VASILICĂ I. G. — „Cultură și educație“ 1908.
60. VASILIU Haralambie — „Cosmogonii“ 1902.
„Magnetism și sugestie“ 1904.
„Unde începe și unde sfârșește viața“ 1923.
61. VELEA Costin Gh. — „Importanța descoperirilor geografice asupra
progresului social economic“ 1890.
„Femeia și rolul ei în societate“ 1892.
„Capul Nord“ 1894.
62. VIȘINESCU N. — „Luxul din punct de vedere economic“ 1892.
63. VOJEN A. — „Curentul naționalist!“ 1904.
64. ZORIO M. — „Canalizarea orașului Botoșani“ 1907.
„Trecutul, prezentul și viitorul tehnic al Botoșanilor“ 1923.
65. XENOPOL D. A. — „România din Ardeal“ 1892.